

Dr. Öğretim Üyesi
Bülent ÇELİKORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3882-7877>Sorumlu Yazar
Corresponding AuthorAydın Adnan Menderes Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
EFELER/AYDIN
bcelik@adu.edu.trDoç. Dr.
Mustafa AKKAYAORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4726-062>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği Bölümü
EFELER/AYDIN
makkaya@adu.edu.trBaşvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted
Eser Geçmişi / Article Past: 20/02/2021 24/02/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.883710>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Osmanlı Dönemi'nde İzmir ve Çevresinde Avcılık

Hunting During Ottoman Period in İzmir and its Surroundings

Öz

En eski tarihi dönemlerden itibaren insan toplulukları, diğer canlıları bir besin kaynağı olarak görmüşlerdir. Bu faaliyet beslenmenin en kolay yollarından biriydi Tarım ve evcil hayvan türlerinin gelişiminden önce avcılık insanların en önemli uğraşlarından biri halindedir. Tarihteki sıradan, basit insanların avlanma nedeni beslenmek ve bundan maddi bir kazanç elde etmek olmuşken genellikle yönetici zümre zevk için avlanırdı. Hem Osmanlı Devleti'nde hem de başka ülkelerde, bazı hükümdarlar bu av faaliyetini çok önemser ve devlet işlerinden fırsat buldukça avlanırdı. Osmanlı dönemi İzmir'de; deniz ve karada avlanan hayvan türleri, tespit edilebilen av sahaları, avlanma teknik, araç gereçleri, avlanma etkinliğinin ne amaçla yapıldığı ve özellikle bölgede bulunan yabancıların, sayfiye olarak kullandıkları bölgelerdeki av partileri bildirimizin araştırma konularını oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Türklerde avcılık çok eski devirlerden itibaren görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde yapılan avcılığa da kısaca değinilecektir. İzmir ve çevresinin Osmanlı hâkimiyetine girişi ve kentin ticarî bir liman kenti olarak öne çıkmaya başlamasından itibaren gerek bölgeye çeşitli amaçlarla gelen yabancı gezgin, tüccar ve resmî görevlilerin, gerekse Evliyâ Çelebi gibi Osmanlı gezginlerinin günümüze kadar ulaşan günlük, rapor ve seyahatnâmeleri bildirimizin ana kaynağını oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İzmir, Evliyâ Çelebi, avcılık, levanten.

*Bu çalışma 15 Şubat 2018 tarihinde İzmir'de, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Yaşar Üniversitesi işbirliği ile düzenlenen İzmir Spor Tarihi Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuş olup, bildiri kitabında basılmayarak yeni, faklı bilgi ve belgelerle genişletilerek makale haline getirilmiştir.

ATIF: ÇELİK, Bülent, AKKAYA Mustafa, "Osmanlı Dönemi'nde İzmir ve Çevresinde Avcılık", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/1 (Mart 2021), s. (142-154)

CITE: ÇELİK, Bülent, AKKAYA Mustafa, "Hunting During Ottoman Period in İzmir and its Surroundings", *Journal of History and Future*, 7/1 (March 2021), pp. (142-154)

Abstract

Since the earliest historical times, human societies have seen other living things as a source of food. This activity was one of the easiest ways to feed. Before the development of agriculture and domestic animal species, hunting is one of the most important occupations of people. Ordinary, simple humans in history hunted for food and financial gain, whereas the ruling clan usually hunted for pleasure. Both in the Ottoman Empire and in other countries, some rulers paid great attention to this hunting activity and hunted whenever they got a chance from the state affairs. Animal species that were hunted in sea and land, documented hunting grounds, hunting technics and equipments, purpose of the activity of hunting and especially hunting parties that were held in the environs of İzmir that were utilized as summer resorts by foreigners whod welt in İzmir during Ottoman period will be treated in this study. As widely known, hunting is an deep rooted tradition among the Turks. Thus hunting in the Ottoman Empire will shortly be treated too. The main source of this study are the diaries, reports and trave journals of the foreign travellers, merchants and officials who visited the region for various aims since the beginning of Ottoman rule in the İzmir and environs and especially after the rise of the city as a commercial port and also of the Ottoman travellers like Evliyâ Çelebi.

Keywords: Ottoman Empire, İzmir, Evliyâ Çelebi, hunting, levantine.

Giriş

Türklerde av ve avcılık tarihin en eski dönemlerinden itibaren yapılagelmiş bir etkinliktir. Hem yöneticiler hem de sıradan insanlar tarafından ve çoğu zaman da zevk alınarak yapılan bu etkinliğe çok önem verildiği, çeşitli döneme ait tarihi kaynaklar incelendiğinde kolaylıkla anlaşılmaktadır. Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da avcılık ve av teşkilatı son derece gelişmiş olup, padişahlarının ve şehzadelerinin av seferleri düzenlemesi devletin kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Bunun için avcılık teşkilatı kurulmuş, baştaki sultanlar için düzenlenen sürekl avlarında bu teşkilattan yararlanılmıştır. Bu teşkilatın varlığını gösteren erken dönem kayıtları tahrir defterlerinde bulabilmekteyiz. Fatih Sultan Mehmed döneminde tahrir edilmiş olan Paşa (Edirne) Sancağının Doğu Makedonya kısımlarını da içeren mufassal tahrir defterindeki bir kayıt, bu teşkilatın yapılanması hakkında bazı bilgiler vermektedir. Belgede Sultan I. Murad zamanından beri elinde doğancılık beratı olan bir kişinin şahinci vazifesi ile görevlendirildiği belirtilmiştir¹.

Bazı istisnalar dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan IV. Mehmet (1648-1687)'e kadar, pek çok Osmanlı hükümdarı, avcılıkla ilgilenmiş ve çeşitli av seferleri tertip etmişlerdir. Süleyman Paşa, I. Murad, Yıldırım Beyazıd, II. Murad, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, III. Murad², I. Ahmed, II. Osman, IV. Murad, I. İbrahim, IV. Mehmed, II. Ahmed ve II. Mustafa gibi yöneticiler ava meraklı olanlarıdır³. Mehmed Neşri, Kitâb-ı Cihân-nüma'da I. Murad için; *ve dahi avı, şikarı gayet severdi. Ve nice bin altun gümüş halkalû itleri*

1 Mustafa Alkan-Ferdi Gökbuğa, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Av Teşkilatı'nın Silistre Sancağındaki Yapılanması", *Akademik Bakış*, c.9, sayı 17 Kış 2015, s. 26.

2 Bkz. Ek I, III. Murad'ı avlanırken gösteren minyatür.

3 Özbay Güven-Gülten Hergüner, "Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1999, Sayı:5, s. 35.

vardı. Toğanları yine öyle idi diye yazar⁴. Kanuni Sultan Süleyman'ın av sırasında avlanılan yere yakın yerleşim birimlerinden şikâyeti olan halktan kimseleri dinlediği bilinir⁵. Osmanlı padişahları arasında ava olan merakından dolayı avcı lakabıyla anılan IV. Mehmed'in ayrı bir yeri vardır. Av merakı yüzünden av alanlarıyla ünlü Edirne'den ayrılmayan bu padişah, İstanbul'da yeniçerilerin çıkardığı bir isyan sonucu tahttan da indirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde konu av ve avcılık olunca padişahların av seferleri ile ilgili ava çıkılmadan önce bazı konular göz önünde tutularak gerekli tedbirler alınmaktadır. Hangi avlalara hangi yoldan gidilip, hangi yoldan dönüleceği, belirlenen yol üzerindeki av ve sürgün yerlerinin tespiti, yol üzerindeki hangi menzillerde konaklanacağı, nerede oturak, nerede yemeklik olacağı, padişahın hangi şehir ve kasabada kimin konağında kalacağı, Enderûn, Bîrûn ve Yeniçeri Ocağı'ndan ne kadar avcı ve sekban gideceği, sarayda tutulan şehzadelerin götürülüp götürülmeyeceği, Valide Sultan ve hasekilerin gidip gitmeyeceği, Sadrazamın ve kubbe vezirlerinin katılıp katılmayacağı, nerede kaç günlük erzak depolanacağı, padişaha kimin kaymakamlık edeceği gibi konular önceden belirlenmiş ve görevliler buna göre hazırlık yapmışlardır⁶. Osmanlı av seferleri, harp seferlerinin bir ön hazırlığı, provası şeklinde görünmektedir⁷. Bu faaliyetler ve yapılan büyük masraflar padişahın ve devlet adamlarının zevkinden ziyade, modern talimli orduların olmadığı dönemlerde devlet adamları ve askerinin formda tutulması ve manevra kabiliyetini artırmaya yönelik faaliyetler olarak görülmelidir. Devlet organlarının küçük bir nüvesi sanki bir sefer oluyormuş gibi teyakkuzda tutularak, savaş olduğunda ise acemilik göstermemeleri sağlanmaktaydı⁸. Osmanlı padişahları gezintilerini dinlenmek ve hava değişimi için; avlanmayı ise bir spor olarak yapmaktaydılar⁹. Padişahlar için en ideal avlalar, İstanbul ve Edirne çevresindeki koruluk, göl ve derelerdi.

Osmanlı'da av seferi denildiği zaman, ne çeşit av yapılacağı önem kazanmaktadır. İki çeşit av olup, bunlardan birincisi kuşların dışındaki hayvanları avlamak için uygulanan sürgün veya sürekle avdır. Diğerisi ise, yırtıcı kuşlarla yapılan kuş avıdır¹⁰. Osmanlı İmparatorluğu'nda avcılık müessesesinde görevli kişilere "av halkı" denilmiştir. Av halkı avlanmada kullanılmak üzere pars, tazi, zağar ve yırtıcı kuşları eğiterek ava alıştırılmışlardır. Bunlara yaptıkları işlere göre doğancılar, şahinciler, atmacacılar, samsoncular, tazıcılar, seksoncular gibi isimler almaktadır¹¹. Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde, çeşitli hayvanları avlayan avcılar, kullandıkları yöntemler ve av hayvanları ile ilgili birçok bilgi mevcuttur. Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Osmanlı'da çok sayıda avcı olduğu ve avcılarının çeşitli av hayvanlarında ihtisaslaştıkları görülmektedir. İstanbul'daki kuş avcıları esnafı hakkında dükkânlarının olmadığı, pür silah dolaşan 500 avcı olduklarını, okçulara yelek tedarik ettiklerini, güçegen, kartal, toy, kuğu yelekleri getirdiklerini ve tüfeng-endaz avcılar

4 Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat-Prof. Dr. Mehmed A. Köymen, c.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1987, s. 309.

5 Bkz. Ek II, Kanuni Sultan Süleyman'ın av sırasında huzuruna çıkan bir kadını dinlemesini gösteren minyatür.

6 Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

7 Bu seferlerde çok fazla sayıda hayvan avlanabilmektedir. Bkz. Ek III, Kanuni Sultan Süleyman'ın Edirne tarafındaki av sahnesini gösteren minyatür.

8 Mustafa Nuri Türkmen, *Osmanlı'da Av Kültürü*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2013.

9 Selaniki, *Tarih*, s.696-697,747'den aktaran Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı*, Kitabevi, İstanbul 2004, s.99.

10 Mustafa Nuri Türkmen, A.g.e.

11 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985.

oldukları şekilde bilgi vermiştir. Avcılar esnafının da dükkânlarının olmadığını, okçulara yelek tedarik ettiklerini, av için; edil doğan, dal doğan, sunkur, toygun, karçığa, şahin, zağanos, balaban, çakır, taştülek, devlengeç, karakuş, atmaca doğanları kullanarak kaz, turna, turaç, süğlün, keklük, çil, ördek, sürhab, balıkçıl, toy ve karabatak avladıklarını kaydetmiştir. Serçe ve başka kuş avcılarını esnafının da dükkânları olmadığını bağ ve bahçe kenarlarında tuzak kurup, yapışkan maddeleri çalılara sürerek serçe, iskete, filorine, baştankara, ispinoz, saka, bülbül gibi kuşları avladıklarını yazmıştır. Kuş ve başka hayvan avcılarını esnafının 200 kişi olduklarını çakırcıbaşı, doğancıbaşı, şahıncıbaşı, atmacacıbaşı, bostancı ve Yeniçeri Ocağı tazıacıbaşıları ve İstıranca avcı odalarını yeniçerisinin ferman gereği bunlara müdahale edemediklerini, İstanbul'un dört tarafında, Çekmece göllerinde ve Terkos'da kuğu, saka kuşu, yeşilbaş ördek ve alaca vurduklarını yazmıştır¹².

1. Av Konusundaki Bazı Osmanlı Fetvaları

Av konusunda bazı şeyhülislamların verdikleri fetvalar Osmanlı toplumunda da bu etkinliğe oldukça önem verildiğini gösterir. Örneğin XVI. yüzyılın ünlü Osmanlı Şeyhülislamı Ebusuud Efendi av konusunda şu fetvaları vermişti:

Mesele: Tüfek ve duzah (tuzak) ile vurulan av helâl olurmu?

El-Cevab: Olur.

Mesele: Zeyd kelbini (köpeğini) besmele ile ava irsal ettikte (gönderdiğinde), kelb-i mezbur (söz konusu köpek) ahz ü cerh edüb (avı yakalayıp ve yaralayıp) öldürdükten sonra bazı ekl yese (bir miktar etinden yese) baki kalan ekli helal olurmu?

El-Cevab: Olmaz. Saydı (avı) ekl eden (yiyen) kelb (köpek) muallim (eğitilmiş) olmaz.

Mesele: Zeyd, kelb-i muallimini (eğitilmiş köpeğini), besmele ile me'kûlü'l-lâhm (eti yenebilir) sayda (ava) salıp, yolda bir miktar oyalanıb yahut sinse ba'dehu (sonra) varıb öldürse helâl olurmu?

El-Cevab: Olmaz. Sinmek mu'tadı (alışık) değil ise, oyalanmak ile tesmiyenin (çekilen besmelenin) hükmü sakıt (düşmüş) olur.

Mesele: Zeyd parsı besmele ile salıp, pars şikâra (ava) yolda sinip, ba'dehu alıp cerhle (yaralayarak) öldürse şer'an helâl olurmu?

El-Cevab: Olur. Sinip andan almak parsın sanıdır (yapısındanandır)¹³.

2. İzmir ve Çevresinde Avcılık

Eserindeki bilgilere göre 25 Mart 1611'de İstanbul'da dünyaya gelmiş, İstanbul dışına ilk seyahatini 1640 yılında Bursa'ya yapmış olan XVII. yüzyılın tanınmış seyyahı Evliyâ Çelebi'nin yazdığı, kapsamı ve içeriğiyle hiçbir seyahatname ile kıyaslanması mümkün olmayan değerdeki eseri, yaptığı seyahatler esnasında tuttuğu notların ölümünden sonra bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Yaşadığı yüzyılın en değerli seyyahı ve entelektüel olan Evliyâ Çelebi Osmanlı ülkesiyle ilgiliengin bir bilgi birikimine sahip olup, zaman zaman devlet hizmetinde çalışmış, Azak, Girit

12 Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi* 1. Kitap. Hazırlayanlar Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005, s.278.

13 Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvâları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Enderun Kitabevi 1972, s. 190.

ve Eflak seferlerine katılmıştır¹⁴. İstanbul'a ilişkin tuttuğu 1. ciltte yer alan kayıtların ardından Anadolu, Kafkasya, Arabistan, Balkanlar, Avrupa, Suriye, Hicaz, Mısır, Sudan, Habeşistan, İsveç, Hollanda, Macaristan'ı kapsayan seyahati kırk yılı aşan bir zaman dilimine yayılmıştır. Ölüm yeri ve tarihi hakkında net bir bilgidен mahrum olduğumuz Evliyâ Çelebi'nin 1684-1685 yıllarında İstanbul veya Kahire'de öldüğü tahmin edilmektedir. Kendisinden fazla söz etmeyen Evliyâ Çelebi kendisinden ziyade gördüğü, incelediği yerleri dikkatle kaleme alırken, kendisini de "seyyâh-ı âlem" olarak tanımlamaktadır. 10 ciltte toplanan eserin sahibi XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafya ve topografya, yerel tarih, dil, din, batıl inanış, iktisadi ve idari yapısını çok ince ayrıntıları da tasvir etmektedir.

Aydın Sancağı ile ilgili bilgileri eserinin 9. cildinde bulduğumuz yazarımız Çeşme, Sakız ve Aydın'da yapılan av ve avcılık ile ilgili bazı bilgiler vermektedir. Buna göre Çeşme'deki Mühürdar Paşa'nın deniz kenarındaki sarayı için *Ve dağlarında günâ-gün murg-ı vahşisinden kekliği ol kadar çokdur kim remmâ remmâ tayerân etmededir. Kaçan kim vakt-i şitâ olur Mühürdâr Paşa Sakız'dan bu saraya nakl edüp kâmil altı ay zevk ü safâ eder* der¹⁵. Yine Sakız için; *Ve sarıasma nam murg-ı hoş-nevâ asılacak dahi dallara asılıb karatavuk nâm murg-ı esved tuyûr-ı ishâk ile hasmâne müselsel savt-ı hazîn ile nağamâtlar iderler kim âdem ferah şâd olur. Ve kumru ve Yusufî ve kumru ve hakkıranı ve kumru-i şâhid-i Yusufî yani "Yusuf Mısır'da satıldı" deyü feryad eder bir hoş-avâz bir kumrudur. Ve murg-ı saka ve murg-ı filironya ve tayr-ı iskete ve murg-ı baştankara ve murg-ı ispinoz ve nice bin bunun emsali tuyûr-ı hoş elhân bu cezirenin bağlarında gûyâlık edüb âşiyânlar edinmişlerdir*¹⁶. Son olarak yazarımız Kürdler köyünden Güzelhisar'a girerken; "Cümle ahali Sûran ekrâdlarıdır. Bu şehirde tenâsül bulub amâr etmişlerdir. Bundan dahi refikler alub yine Eyneâbâd sahrası içre nehr-i Menderes'in sağ tarafımızda kalub ilgin ormanları içre tazı ve zağarlarımız ile sayd u şikâr ederek üç saat şarka gidüb" Aydın Güzelhisar'a vardıklarından söz eder¹⁷. Aydın Sancağı içinde saraya doğan temin etmekle görevli bazı topluluklara (ta'ife) rastlamaktayız. 1530 tarihinde Ayasluğ kazasında *Doğancılar ta'ifesi* adı altında bazı re'âyâ, bir mukataa olarak kaydedilmiştir¹⁸. 146 hane, 47 mücerred, 3 imam, 1 hatip ve 5 doğancı olarak kaydedilen bu grubun bir cemaatinin de Güzelhisar kazasında bulunduğu yine aynı yerde kayıtlıdır.

Öte yandan İzmir ve çevresini ziyaret eden yabancı gezgin, tüccar ve konsoloslar bölgedeki av ve avcılıkla ilgili, günce ve seyahatnamelerinde bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin XVII. yüzyıl'da İzmir ve çevresini gezen Fransız seyyah¹⁹ Jean Baptiste Tavernier şöyle yazmaktadır: "İzmir ve

14 Evliyâ Çelebi'nin hayatı için bkz. Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, c.11, İstanbul 1995, s. 529-533.

15 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 9. Kitap. Hazırlayanlar Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005, s. 59.

16 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 9. Kitap. Hazırlayanlar Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005, s. 68.

17 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 9. Kitap. Hazırlayanlar Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005, s. 79.

18 *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) Hüdâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:27, Ankara 1995, s. 412.

19 İzmir'deki Fransız uyrukluların sayıları, yaptıkları işler, gelme amaçları ve bulunma süreleri ile ilgili bkz. Serap Yılmaz, "XVII.-XIX. Yüzyıllarda İzmir'de Fransızlar" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, İzmir 1993, s.89-115.

çevresi o kadar verimli ki, insanın ihtiyacı olan her türlü meyve- sebze burada fazlasıyla yetişiyor ve özellikle şarap ve zeytinyağı olağanüstü güzel. Şehrin yarım mil kuzeyinde de tuz çıkartılıyor. Deniz de İzmir’de çok cömert ve bu sayede şehirde türlü deniz ürünü bulabilmek mümkün... Frenk Mahallesiindeki eğlencelerin bir benzerini Avrupa’daki bir şehirde bile görmek imkânsız. İnsanlar burada toplu olarak gezintiye çıkıyor ve birbirlerini yemeğe davet ediyor ve bu davetlerde evlerde bulunan iki üç Fransız aşçının hazırladığı yemekleri yiyorlar... Birçok başka eğlencenin yanı sıra en çok rağbette olan oyunlar, yemek davetinde oynanan oyunlardır. Kıyı boyunca, Tuzla’ya doğru gezinti yapılacak çok güzel yerler ve öte tarafta içlere doğru çok güzel bahçeler var. Yaz aylarında bu bahçelerde insanlar toplanıp temiz hava alıyorlar; insanlar İzmir’de, Türkiye’nin başka yerinde olmadığı kadar özgür yaşıyor; İzmir ve çevresinde gezintiye çıkmak isteyen birisi, diğer yerlerde olduğu gibi yanında yeniçeri almak zorunda kalmıyor. Eğer birisi av eğlencesi yaşamak istiyorsa, bir sandala atladığı gibi dağların olduğu yöne doğru iki-üç mil açılıyor ve buradan karaya çıkarak bu eğlencesini dilediği gibi yapabiliyor. Çevrede yeteri kadar kümes hayvanı olduğu için de kısa sürede evine dönmek zorunda kalmıyor ve kümes hayvanlarıyla beslenmesini gerçekleştirebiliyor. İnsan İzmir’de iki ya da üç “stürber” (eskiden Almanların kullandığı sıvı ölçü birimi İ.P.) karşılığında bir kırmızı keklik ve büyüklüğüne göre bir kümes hayvanı alabiliyor”²⁰. Yine seyyah Efes’den Kuşadası’na yolculuğu sırasında; “...Efes’ten ayrılıp iki mil uzaklıktaki “Scalanove”ye gittik; yolun yarısında, üzerinde birçok Rum kayığının dolaştığı ve mersin balığı avladığı çayı gördük; bu çay “Scalanove”ye dökülüyordu; Rumlar da avladıkları bu balığın havyar dedikleri yumurtalarını alıp çok ince bağırsakların içine doldurarak bizim büsküvilerimizin büyüklüğünde bir tür sucuk yapıyorlar; doldurdıkları bu bağırsakları duman üzerine tutarak tütsülüyorlar; yemek istedikleri zaman da parça parça kesiyorlar. Rumlar bu balığı ve adına “Seche” dedikleri ve kanı olmayan başka bir balığı, çok sıkı uyguladıkları oruç zamanında yiyorlar; ayrıca burada çok gelişkin bir havyar ticareti yapılmaktadır” demektedir.²¹ XVII. yüzyıl öncesinde daha 1570’lerde İzmir ve çevresinde üretilen ürünlerin %40’ını tahıl oluşturmakla beraber, yün ve pamuğun yanı sıra balığın da bir pazar payı bulunmaktaydı.²² Urla, Malkoç, Deryanda (Diryanda olmalı) ve başka yerlerdeki balıkçılar²³ bu payı sağlamaktaydılar. Balık avı bölgedeki nehirlerde de erken dönemlerden itibaren yapılmaktadır. XV. yüzyıl’da Menderes Nehri’nde yapılan balıkçılık için Nazilli teknesinden 100 akçelik bir vergi geliri bile kaydedilmişti.²⁴

XVII. yüzyılda, 1629-1700 yılları arasında yaşamış ve uzun yıllar Türkiye’de görev yapmış İngiliz diplomat, yazar ve tarihçisi Rycout da bölgedeki yabancıların av merakı hakkında önemli bilgiler vermektedir. İzmir’de bulunan yabancı konsoloslar pek sık olmamakla birlikte birbirlerini ziyaret etmekten geri kalmıyorlardı. Fakat konsolosların birbirlerini ziyaret ve kabulleri oldukça büyük harcamalara yol açıyordu. Nitekim 1673 yılında Rycout’un) Fransız meslektaşını kabul etmesi 112 pound’a mal olmuş ve bu da Levant Kumpanyasının büyük tepkisine yol açmıştı. Kimi zaman konsoloslar gemilerde de kabul resmi veriyorlardı. Tıpkı yabancı davetliler gibi bu kabullere Türkler de çağrılıyordu. İzmir’de bulunan konsolos ve yabancı tüccarlar boş zamanlarını ava giderek, atıcılık

20 İlhan Pınar, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVII. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi İzmir 1998, s. 21.

21 İlhan Pınar, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVII. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi İzmir 1998, s. 27-28.

22 Daniel Goffman, “17. Yüzyıl Öncesi İzmir”, Üç İzmir içinde. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Aralık 1992, s. 79.

23 Goffman, A.g.e., s. 81.

24 Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 50

yaparak, yırtıcı kuşları avlayarak ve balığa çıkararak değerlendiriyorlardı. İzmir'in güneyindeki boş ovalar birçok eğlence ve özellikle av için son derece elverişliydi. Seydiköy (Gaziemir)'de bütün konsolos, İngiliz ve Hollanda tüccarlarının köpek kulübeleri, bağevleri ve bahçeleri vardı. İzmir kadısından özel izin alan amatör eski eser meraklıları kazı yapıyorlar ve buldukları heykelleri de dışarıya gönderiyorlardı²⁵. Seydiköy (Gaziemir)'e Buca, Bornova, Seydiköy ve Karşıyaka gibi yerleşimleri de eklemek gerekir. Bu yerleşimlerin gelişmelerini 1870'ler sonrasında demiryolu bağlantılarının yapılmasına ve Hamidiye şirketinin vapur işletmesine bağlamamak gerekir. Şehrin varlıklı kesimlerinin yazlıklara gitmesi alışkanlığı ve kentte salgın hastalık çıkınca sığınabilecekleri yerler olmasına bağlı olarak çok önceden bu yerleşimler gelişmeye başlamışlardı.²⁶ Aydın Sancağı içine yabancı tüccar ve elçilik görevlilerinin tuttıkları günlüklerinde yerleştikleri İzmir hakkında ve av ve avcılıkla ilgili oldukça bol bilgi mevcuttur. XVIII. yüzyıl'da bölgeye gelen gezgin ve tüccar sayısında bir önceki döneme göre bir artış görüldüğünden, bölgeye dair verilen bilgilerde de buna paralel bir artış göze çarpar. XVIII. yüzyılın hemen başında İzmir'e gelen Joseph Pitton de Tournafort; "...*Diana Hamamlarından sonra Meneme (Menemen) Ovası'na geliniyor; burada bol miktarda bostan tarlaları, zengin bağlar ve diğer türlü meyve bahçeleri bulmak mümkün. Buradaki küçük bir toprak parçası dahi bol miktarda doğal tuz içeriyor; fakat bu tuzu cam yapımında kullanacaklarına, sabun yapımında kullanıyorlar*" diye yazmaktadır²⁷. İzmir için değil ama Ege Denizi'ndeki Mikonos adası için: *Mikonos'ta kalmak yabancıların çok hoşuna gider; insanın yanında iyi bir aşçısı varsa nefis yemekler yiyebilir, çünkü Rumlar yemek yapmaktan hiç anlamaz; bu adada hem keklikler, hem de bildircinlar, çulluklar, kumrular, tavşanlar ve incirkuşları çok bol ve ucuzdur. Üzümler nefis, incirler bal gibidir; tabak önceden sarımsakla ovulursa mükemmel çeşnilenen bir marul türüyle salata yapılır. Bu adada hazırlanan yumuşak peynir çok lezizdir; sadece sirkede bekletilen bildircinlar yabancıları şaşırtır, çünkü bu yöntemle pişirilen kuşlar ağızda dağılır; yöre sakinleri bunları herhalde pişirmek için oduna gereksinim duyulmaması yüzünden taze bildircine tercih etmektedir: Mikonos'ta yakacak olarak sadece Delos adalarından toplanmış çalı çırpı kullanılır* diye yazar²⁸.

1752-1753 yıllarında İzmir'de bulunan M. Stephan Schulz ise İzmir çevresindeki konsolos ve zengin tüccarların sayfiye evlerine dair bilgiler verir. "... 7 Mayıs günü, İngiliz papaz Bay Brown ve diğer dostlarla birlikte İngiliz Konsolosluğunun bize tahsis ettiği atlara binerek Seydiköy'e gittik. Kalenin çevresinden geçerek Buca'yı sol tarafımızda bıraktık. Seydiköy, buralarda çok zeytin ağacı olduğundan dolayı "yağköyü" anlamına geliyor. Seydiköy, çok kötü bir durumda ve burada yaşayan köylüler büyük bir yoksulluk içinde: ayrıca, köydeki evler de yıkık dökük. Fakat buna karşılık Avrupalıların evleri servilik ve zeytinlikler içindedir. Burada bir sayfiye evi olan İngiliz Konsolosu Bay Crawly tarafından çok dostane bir şekilde karşılandık. Yemekten önce Bay Crawly bizleri Bay Van Lennep'in çok büyük olmayan ama altı odasının yanı sıra, büyük bir oval salonu bulunan şirin sayfiye evine götürdü. Buradan sonra Bay Death'ın evine uğradık. Bay Death'ın evi Seydiköy'ün en güzel evi; ev birçok kemer üzerine kurulmuş ve yaklaşık 10000 kuruşa

25 Zeki Arıkan, "Sir Paul Rycout: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları*, XXII, İstanbul 2003, s. 135-136. (109-139)

26 İlhan Tekeli, Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", *Üç İzmir içinde. Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul Aralık 1992, s.138.

27 İlhan Pınar, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVIII. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi İzmir 1996, s. 27.

28 Joseph de Tournafort, *Tournafort Seyahatnamesi*, Editör: Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, 4. Baskı İstanbul 2013, s. 200.

mal olmuş”²⁹.

XIX. yüzyıl’da İzmir’e gelen yabancı ziyaretçilerin eserlerinde de İzmir ve çevresindeki avcılık ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Bunlardan 1832 yılında İzmir’de bulunmuş Alman gezgin Ernst Christoph Döbel şöyle yazmaktadır: “...İşte şurada, kışın bile tazesini en uygun fiyatla alabileceğiniz kuru üzüm, biraz ileride kuru incir, bir başka yerde –Noel zamanı iyice olgunlaşan-turunç ve limonlar. Topraktan çıkarılan bu ürünlere olan hayranlık, liman yakınlarındaki Balık Pazarı’nda satılan çeşitli balık, yengeç, midye, istiridy ve daha birçok ender bulunur deniz ürünlerinde de devam ediyor. ... Ayrıca çarşıda, Frenk Sokağı’ndaki birçok dükkânda da domuz eti bulmak mümkün; burada, Edirne’de olduğu gibi domuz eti kesimini yasaklayamıyor Türkler. Türkler tarafından avlanan ve derisi yüzüldükten sonra Frenklere satılan yaban domuzu da bulmak mümkün çarşıda. Türkler yaban domuzunun yüzüldükleri derisini sokağa bırakıyorlar ve gelen geçener tarafından iyice çiğnenip yumuşatıldıktan sonra benim bilmediğim bir amaç için kullanıyorlar”³⁰. Aynı yazar denizlerdeki avcılıkla ve gördüğü, kuş avlayan bir avcıyla ilgili olarak da şunu yazıyor: “Buradan (Narlidere) İzmir’e yaklaşık bir saat uzaklıkta olan sahile çıktık. Burası çok kalabalıktı ve insanlar, kimisi kendi yemek, kimisi şehre götürüp satmak için istiridy ve midye çıkarıyorlardı... İzmir’de avlanmak serbest; hatta buna bağlı olarak Rumların Edirne’de olduğu gibi bıçak ve silah taşınması da yasak değil. Türkler bu asil uğraştan büyük zevk alıyorlar. Hatta gördüğüm bir Türk avcı bu iş için gereken tüm donanıma sahipti. Bu avcının filintasından başka bir de tahta sehпасı vardı; fakat kuş veya bir başka hayvan gördüğünde, sehпасını kurup filintasını hazır edene kadar ya kuş uçuyor, ya da hayvan kaçıyordu”³¹.

Sonuç

Buraya kadar özellikle bölgeye gelen gezginlerin yazdıkları günlüklerden yararlanarak İzmir ve çevresindeki avcılık hakkında bazı bilgiler vermeye çalıştık. Osmanlı Devleti’nde yöneticiler ve halk tarafından zevkle yapılan ve maddi bir kazanç da elde edilebilen avcılık İzmir ve çevresinde de yapılmaktaydı. Üstelik bu faaliyet kentin coğrafi konumundan dolayı hem karada hem de deniz ve nehirlerde avcılar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Özellikle XVII. yüzyıla beraber bölgenin değişen ticari etkinliğine paralel olarak yabancıların bölgede giderek daha fazla sayılarla yerleşmeleri ve ev sahibi olmaları ülkelerindeki av yöntemlerini de bölgeye taşımış olmalıdır. Ancak bu konuda bölgede öteden beri avlanan Osmanlı avcılarının yeni gelenlerden öğrenecekleri pek bir şey yoktur. Bölgeyi ve avlak alanları tanımaları, av için gerekli silahlara sahip olmaları yerli halkı zaten yabancılara göre daha iyi avcı yapan etkenlerdendir. Bölge dışında kırsal alanda yaptırdıkları sayfiye evlerinde zaman zaman av partileri düzenleyen yabancı devletlerin vatandaşları, geleneksel Osmanlı yaşam tarzına en azından av ve avcılık açısından bir etkide bulunmamışlardır.

29 İlhan Pınar, *A.g.e.*, s. 74. Yabancıların İzmir ve çevresinde sayfiye evi inşa ve çiftlik tasarruf etmeleri XVII-XX. yüzyıllar arasında görülmektedir. XIX. yüzyıl’da çiftlik tasarruf edenler arasında Fransız edebiyatının önde gelen isimlerinden romantik şair Lamartine de vardır. Osmanlı resmi görevlileri ile yazışmalar için bkz. Yasemin Mumcu Ay, “Ahmet Refik’in ‘Lamartin, Türkiye’ye Muhaceret Kararı, İzmir’deki Çiftliği’ Adlı Eseri Ve Lamartine’in İzmir’e Yerleşme Planları”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Temmuz-Aralık 2010, s.87-121.

30 İlhan Pınar, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XIX. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi İzmir 1994, s. 12-13.

31 İlhan Pınar, *A.g.e.*, s.14.

Osmanlı Devleti'nin en erken dönemlerinden, özellikle I. Murad zamanından beri kurumsallaşmış olan avcılık teşkilatı bünyesindeki görevliler, padişahın çıktığı av seferlerinde avcı kuş ve diğer av hayvanlarının yetiştirilmesi ve bakımından sorumlu tutulmuşlardır. Padişahlar tarafından severek yapılan bu faaliyetin benzerleri Osmanlı coğrafyasına ticaret, diplomasi vb. nedenlerle gelip yerleşen yabancı ülkelerin tebaası tarafından da yapılmaya başlanmıştır. Batı ile uzun zamandan beri etkileşim içerisinde olan Aydın Sancağı coğrafyası içindeki başta İzmir olmak üzere bazı şehirler çevresinde yapılan av faaliyetleri bu ülke tebaasının başlıca eğlence biçimlerinden birisi olmuştur benzerdir.

Kaynaklar

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) Hüdâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:27, Ankara 1995.

Alkan, Mustafa-Ferdi Gökbuğa, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Av Teşkilatı'nın Silistre Sancağındaki Yapılanması", *Akademik Bakış*, c.9, sayı 17 Kış 2015, s. 23-36.

Arıkan, Zeki, "Sir Paul Rycout: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları*, XXII, İstanbul 2003, s.109-139.

Ay, Yasemin MUMCU, "Ahmet Refik'in 'Lamartin, Türkiye'ye Muhaceret Kararı, İzmir'deki Çiftliği' Adlı Eseri Ve Lamartine'in İzmir'e Yerleşme Planları", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Temmuz-Aralık 2010, s.87-121.

Bilgin, Arif, *Osmanlı Saray Mutfağı*, Kitabevi, İstanbul 2004

Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, Şeyhülislam *Ebusuud Efendi Fetvâları* Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Enderun Kitabevi 1972.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi 1. Kitap, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi 9. Kitap, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, YKY İstanbul 2005.

Goffman, Daniel, "17. Yüzyıl Öncesi İzmir", Üç İzmir içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Aralık 1992, s. 71-83.

Güven, Özbay Güven- Gülten Hergüner, "Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1999, Sayı:5, s.32-49.

İlgürel, Mücteba , "Evlîya Çelebi", *DİA*, c.11, İstanbul 1995, s. 529-533.

KAHRAMAN, Atif, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat-Prof. Dr. Mehmed A. Köymen, c.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

Pınar, İlhan, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XIX. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

Pınar, İlhan, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVIII. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

Pınar, İlhan, *Gezginlerin Gözüyle İzmir XVII. Yüzyıl*, Akademi Kitabevi İzmir, 1998.

Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007

Tekeli, İlhan, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", Üç İzmir içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Aralık 1992, s.125-141.

Tournefort, Josef de, *Tournefort Seyahatnamesi*, Editör: Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, 4. Baskı İstanbul 2013.

Türkmen, Mustafa Nuri, *Osmanlı'da Av Kültürü*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2013.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985.

Yılmaz, Serap, "XVII.-XIX. Yüzyıllarda İzmir'de Fransızlar" *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, İzmir 1993, s. 89-115.

<https://twitter.com/KasmBolat1/status/1223509941560008710>

<https://twitter.com/KasmBolat1/status/1222426090112716803/photo/1>

<https://twitter.com/KasmBolat1/status/1222189765996503040/photo/1>

Ekler



EK I: III. Murad'ı avdayken gösteren bir minyatür. <https://twitter.com/KasmBolatl/status/1223509941560008710>



Ek II: Kanuni Sultan Süleyman'ın avlandığı sırada bir kadının huzuruna çıkarak kızının başına gelen kötü hadiseyi anlatıp padişah'tan bu konuda adalet talep etmesi.

<https://twitter.com/KasmBolat1/status/1222426090112716803/photo/1>



Ek III: Kanuni Sultan Süleyman'ın Edirne tarafında yaptığı büyük av sonrasında avladığı hayvanların bir araya toplanması. Minyatürde büyük bir ayının okla avlanması da çizilmiştir.

<https://twitter.com/KasmBolatl/status/1222189765996503040/photo/1>